

linde yazılmış kitâbeden başka bir inşa kitâbesi yoktur.

İri Türk üçgeni geçişleriyle Anadolu mimarisinde ayrı bir yere sahip olan türbe benzerlerinden çeşitli farklılıklar gösterir. Kapı ve pencere ölçülerinin birbirine eşit olması dikkat çekicidir. Altta ki ölü mahzeniyile üstteki kübik bölüm arasında yapıyı çepçevre saran bir silme dizisi bulunmaktadır. Mahzen karanlık olmayıp küçük bir menfez tarafından aydınlatılmaktadır. Aslında burada başka menfezlerin de olduğu, ancak sonradan bunların kapatıldığı anlaşılmaktadır. Uzun süre Şemseddin Sivâsî ailesine ait binalar içinde görülen yapıda restorasyon çalışmalarının izleri açıkça kendini belli etmektedir. Türbeye girişte bulunan demir parmaklıklar yenileme çalışmaları sonrasında yerleştirilmiştir. Tuğla ile örülerek kapatılan pencereler mekânı karanlıkta bırakmaktadır. Bu pencereler üzerinden dolayan üç ayrı friz kuşağı içe dönük bir şekilde düzenlenmiştir; bunun yanında sadece pencere etrafında dolayan dört friz daha bulunmaktadır.

Gövdenin silindirik kısmı, tuğla örgüsünde meydana getirilmiş baklava dilimi ve gamalı haç motifleri (eski Türkler'de kullanılan, uçları kıvrık haçı andıran motif) ile dikdörtgen tuğlaların arasına yerleştirilmiş firûze sırlı kare tuğlalarla süslenmiştir. Silindirik kısma geçişi temin eden on üç Türk üçgeni de süslemeye statik katkıda bulunmaktadır. Bütün üçgenlerin iç taraflarında yine firûze sırlı kare tuğlalar görülmektedir. Tuğlaların derz aralıkları mesafeli bırakıldığı için ışık etkisiyle oluşan gölge oyunları fazladır. Bu süslemenin bitiminde tuğlaların enine ve dikine yerleştirilmesiyle meydana getirilen aşık yolu motifli bir kuşak bütün gövdeyi dolaşmaktadır. Daha üstte ise birbirinden dikine konmuş iki kırmızı ve aralarındaki bir firûze sırlı tuğla ile ayrılmış olan dikdörtgen çini levhalardan müteşekkil bir friz yer almaktadır. Tezyinat içinde önemli bir yer işgal eden ve büyük kısmı bugün mevcut olmayan bu levhalar, koyu mavi zemin üstüne beyaz rûmillerle süslenmiştir. Yapının külâhı bir mukarnas dizisinin hemen üstünde yer almaktadır. Bugün ahşap konstrüksiyon üzerine kurşun kaplı olan külâhın aslında tuğla örtü olduğu benzer örneklerden yola çıkarak söylenebilir; ayrıca izleri görülebilen geçiş sistemindeki küçük kalıntılar da bu görüşü desteklemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rıdvan Nafiz — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Sivas Şehri*, İstanbul 1928, s. 151-152; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1934, II, 162-164, lv. XXXIV; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri* (Ankara 1937), Ankara 1984, s. 155-160; a.mlf., "Sivas, Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *TTK Belleten*, sy. 126 (1968), s. 176; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1972, s. 140; Köksal Seyhan, *Eretna Beyliğinin Mimari Eserleri* (lisans tezi, 1982), İÜ Ed.Fak., s. 88-91.

ÖZKAN ERTUĞRUL

GÜDÜK MİNARE ve HATUNİYE MESCİDİ

Konya'da XIII. yüzyıla ait
bir Selçuklu eseri.

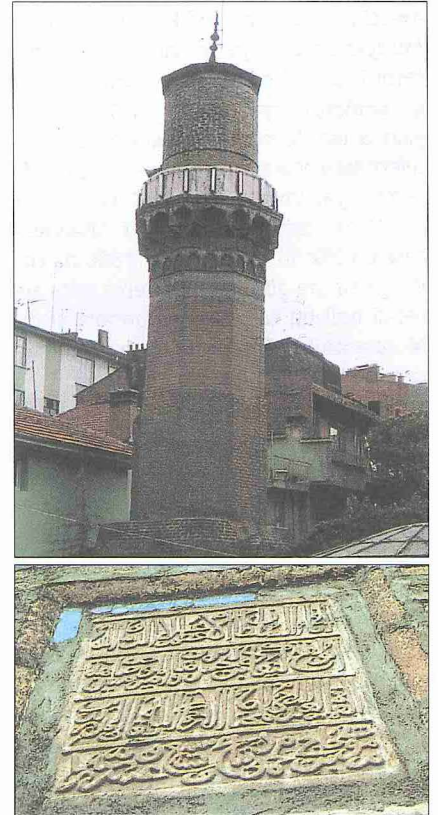
Alâeddin tepesinin doğusunda, bazı vakfiyelerde Esediyeye, şer'iyye sicil kayıtlarında Bremânî olarak geçen şimdiki Mihmandar mahallesindedir. Eserin 610 (1213-14) tarihli Arapça vakfiyesinde, bânisinin Selçuklu hânedanından Ahmed el-Arûsî'nin kızı Devlet Hatun olduğu belirtilirken bu isim, Fâtih Sultan Mehmed'in Karaman ili evkafını tesbit eden 881 (1476-77) tarihli vakıf defterinde "Devlet Hatun bint-i Bremânî der nefsi Konya" şeklinde kaydedilmiş, bâninin kardeşi Bedreddin Bremânî tarafından minareye koydurulan kitâbede ise baba adı Hacı Mahmud Bremânî olarak verilmiştir. Vakfiyedeki "Ahmed el-Arûsî" yazılışı bir yanlış istinsah ürünü olsa gerektir. Çünkü Devlet Hatun'un babasının, Dânişmendli Sultanı Nizâmeddin Yağlıbasan'ın (1143-1164) ölümünden sonra Selçuklu hizmetine geçen oğullarından Muzafferüddin Mahmud olduğu bilinmektedir (*DİA*, VIII, 473). Hükümdar ailesine mensubiyetinden dolayı bu adı taşıyan Devlet Hatun'un asıl adı ise Râziye'dir. Râziye Hatun'un Said-ili'ne yaptırdığı bir handan dolayı da burası Kadinhani ismiyle şöhret kazanmıştır.

Güdük Minare'nin içinde yer aldığı bahçelik alanda mescid, han, medrese, imaret ve türbeden oluşan bir külliye bulunmaktaydı (*Şer'iyye Sicilleri*, Konya, I [D-9], s. 197/4; Önder, s. 21). Bunlardan minarenin alt yarısı hariç hiçbirisi günümüze intikal etmemiştir. Sadece minarenin doğu tarafı bitişiğinde basit bir mezar mevcuttur ve baş ucuna sonradan yerleştirilen mezar taşında, Latin alfabesiyle yazılmış "Hüvelbâkî, merhûme Mahmud kızı Râziye Hatun, ruhuna Fâtîha, hicri 620 milâdî 1223" yazısı okunmaktadır. Hatuniye Mescidi adını taşı-

yan ahşap çatılı kâgir yapı ise 1957 yılına aittir.

Şimdiki mescidin kuzeybatı köşesinde yer alan minare, etrafına yapılan yüksek binaların arasında kaldığı için bugün pek dikkat çekmemektedir. Çift şerefeli olarak inşa edilmiş, fakat 1716 yılında üst kısmı alt şerefeye kadar yıkıldığı için halk arasında Güdük Minare adıyla tanınmıştır. Süsleme ve çinicilik sanatı bakımından devrinin bütün karakteristik vasıflarını taşıyan minare hakkında İbrahim Hakkı Konyalı şu bilgileri vermektedir: "Minâre asaletinden pek az bir şey kaybetmiştir. Minârenin alt kısmı küpüne kadar taşla, üstü tuğla ile yapılmıştır. Şerefe altına kadar sekiz yüzlü, şerefeden külâha kadar da yuvarlaktır. Mimar yüzlerden ve yüzlerin keskin köşelerinden şerefe yuvarlağına geçerken büyük bir hüner göstermiştir. Burada dişi ve erkek istelaktitler büyük bir maharetle yapılmış ve yüzlerine, yanlarına, intikal noktalarına renkli çinilerle, mozaiklerle hendesenin en zor şekilleri bir fırçadan çıkmış gibi işlenmiştir. San'atkâr her istelaktit yapıpında

Güdük Minare ve kaidesindeki kitâbe - Konya

başka bir süs kullanmak suretile yeknesaklığın verebileceği sıkıntıyı önlemiştir. İki çinili ve mozayıklı kuşak şerefeyi altından bir kordele gibi sarmıştır. Bu kuşaklardan birisi mozayıklarla, birisi de Mühr-i Süleyman şeklinde köşeli yıldızlarla süslenmiştir. İstalaktit süslerinde beş şualı yıldızlarla mavi ve siyah çiniler kullanılmıştır. Bir yıldızın yarısı mavi, yarısı siyah mozayıkla işlenmiştir. Şerefeden külah altına kadar minâre bedenine dört köşeli ve yıldız şekilli mavi çiniler serpilmiştir. Şerefe korkuluğu sâdedir. Minârenin mescid damına açılan penceresinden ve başka yerlerindeki eklenti ve dirnaklardan öğreniyoruz ki önünde kemerli ve kubbeli bir yapı varmış" (*Konya Tarihi*, s. 378-379). Günümüzde Konya'nın bu en eski Selçuklu minaresindeki (Ünver, sy. 105-107, s. 2-3) çinilerin çoğu dökülmüş bulunmaktadır.

Minarenin batı kısmında ve yerden yaklaşık 4 m. yukarıda yer alan, zamanında mavi bir çini çerçevenin kuşattığı 627 (1229-30) tarihli kitâbede bâni olarak adı geçen Bedreddin Bermutî (Bremânî) b. Hacı Mahmud, Devlet Hatun'un kardeşidir ve onun ölümünden sonra bir depremde yıkılan mescidi tamir ettiren bu kitâbeyi koydurmuştur (Konyalı, s. 355). Minarenin daha sonra da zaman zaman tamir gördüğü şer'iyye sicil defterlerinden öğrenilmektedir. Meselâ 1564'te mescidin vakıf nâzırı, Pîr Ahmed oğlu Muhyiddin Usta'ya minare ve türbenin tamiri için 37 sikke altın vermiş (*Şer'iyye Sicilleri*, Konya, I [D-9], s. 197/4), 1716 yılında ise depremde yıkılan mescid yenilenirken yukarı şerefe ve külahın da tamiri yapılmıştır (a.g.e., XLVII [C-20], s. 110/1). İstanbul topçu mühendisi-ressam Hüsnü Yüsun Bey'in 1850'de çizdiği resimde görülen minarenin çifte şerefeli hali bu tamirattan sonraya aittir. Minarenin bugünkü şeklini ne zaman aldığı ise bilinmemektedir.

Şer'iyye sicil defterlerindeki tamirat kayıtlarından, XVIII. yüzyıldaki Hatuniye Mescidi'nin tek kubbeli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıtların birinde (1714) mescidin kubbe sıvalarının döküldüğü, çelenlerinin yıkıldığı, temellerinde bozulmalar bulunduğu, saçaklarının perişan bir hale geldiği, türbenin dahi yıkılıp harap olduğu tesbit edilerek kubbenin alt tarafının kireçle, üst tarafının horasanla sıvandığı, çelenlerin taş ve kiremit, temellerin ise taşla tamir edildiği belirtilmektedir (a.g.e., XLV [C-9], s. 49/2). Mescid, 1873'te Konya Ticaret

Mahkemesi reisi Hacı Mehmed Efendi tarafından ahşap örtülü kerpiç, 1957'de de mahalle halkı tarafından ahşap örtülü kâgir bir bina olarak yeniden yapılmıştır; halen ibadete açıktır.

Konya tahrir ve şer'iyye sicil defterlerindeki kayıtlar külliye'nin birçok yerde vakfı olduğuna işaret etmektedir. Osmanlılar zamanında mütevellî, nâzır, câbî ve kâtip tayinlerinin düzenli bir şekilde yapıldığının bilinmesine karşılık imam ve müezzin tayinleri hakkında bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Konya Vakıflar Müdürlüğü Arşiv Defteri, nr. 3, s. 50; *Şer'iyye Sicilleri*, Konya, I (D-9), s. 197/4; XLV (C-9), s. 49/2; XLVII (C-20), s. 105/3, 110/1; Faik Soyman — İbrahim Tongur, *Konya Eski Eserler Kılavuzu*, Konya 1944, s. 89; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 355, 378-379, 382, 384-386; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 21, 131, 132; Ömür Bakırcı, *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*, Ankara 1981, s. 345-348; Süheyl Ünver, "Konya'da İkinci Bir Çifte Şerefeli Minâre", *Konya*, sy. 105-107, Konya 1947, s. 2-3; Abdülkerim Özyayın, "Dânişmendîler", *DİA*, VIII, 473.

ZEKİ ATÇEKEN

GÜDÜK MİNARE MESCİDİ

Akşehir'de
Selçuklu dönemine ait mescid.

Ahîcelâl mahallesinde bulunmaktadır; minaresinin şerefeden yukarısı uzun yıllar yıkık kaldığı için bu adı almıştır. 881 (1476) tarihli *Karaman İyazıcı Defteri*'nde Kütük Minare Mescidi şeklinde geçer. Kapısı üzerindeki kitâbeye göre 624 (1227) yılında Abdullah Muhtesib oğlu Emînüddin Hacı Hasan tarafından yaptırılmıştır; mimarı Mesud oğlu Ahmed'dir. Minare 1307 (1889) yılında gerçekleştirilen onarım sırasında tamamlanmıştır. 80 m²'lik bir alana oturan mescid tek kubbeli küçük bir yapı olup duvarlarının alt yarısı taş, üst yarısı tuğladır. Doğu ve batı cepheleri taş kesimin hemen üstünde, tepesi çatı şeklinde sonuçlanan uzun dikdörtgen sathî nişlerle hareketlendirilmiştir. Kuzey ve güney cepheleri ise rastgele kullanılan bol miktarda devşirme taş sebebiyle düzensiz bir görünüşe sahiptir. Mescidin son cemaat yeri yoksa da kuzey duvarındaki konsollar önceden var olduğuna veya planlandığına işaret etmektedir. Onarımda duvarlar 1 m. yükseltilerek yapı kubbesiyle birlikte saçaklı bir çatının altına alınmıştır.

Mescide doğu cephesindeki sivri kemerli basit bir kapıdan girilir. Üzerinde,

dikdörtgen bir pano içinde firuze renkli sekiz köşeli yıldız ve lâcivert renkli haç biçimi çinilerden oluşan bir süsleme yer almaktadır; ancak çinilerin çoğu dökülmüştür. Bu panonun üzerinde Selçuklu sülûsüyle yazılmış yedi satırlık tarih kitâbesi mevcuttur. Yanlardaki lahit parçalarıyla üstlerinde yer alan iki sütun kapıyı daha görkemli göstermek amacıyla konulmuştur. Mescid, üzeri tromplara oturan tuğladan örülmüş sıvasız bir tek kubbeyle örtülü sade bir iç mekâna sahiptir; trompların iki yanında atnalı kemerli süsleme nişleri bulunmaktadır. İç mekân kuzeyden ve batıdan açılan pencerelerle aydınlatılmıştır; doğu ve batı dış cephelerindeki nişlerin sonunda da birer sağır pencere bulunmaktadır. Orta yükseklikteki mihrap nişi dört dizi mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir; kaynaklarda çinilerle süslü olduğu kayıtlı ise de bugün bunlardan hiçbir iz kalmamıştır. Ahşap minberle girişin hemen yanından merdivenle çıkılan mahfil onarım sırasında yapılmıştır.

Mescide adını veren minare, yapının güneydoğu köşesine eklenmiş kare kesitli taştan bir kaide üzerinde, tuğladan örülmüş sekizgen kürsüden pabuçla geçilen silindirik bir gövde olarak yükselmektedir. Kürsüdeki yatay ve dikey istifli firuze rengi sırlı tuğlaların yanında, niş biçimindeki her yüzde lâcivert ve firuze çini levhalar da bulunmaktadır; ancak bunların çoğu yine dökülmüştür. Kürsünün doğu cephesindeki niş içerisinde sırlı tuğlalar arasına yerleştirilmiş üzerinde kuş figürleri bulunan kare şeklindeki iki çini levha yapıda görülen en dikkat çekici süslemeler olup muhtemelen bir saray veya köşkten nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İ. Hakkı Konyalı, *Akşehir*, İstanbul 1945, s. 313-315; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1972, s. 61; a.m.f., "Türk Çini Sanatından Bazı Örnekler ve Teknikleri", *STY*, sy. 1 (1964-65), s. 69-72; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II, 71; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 17; Ömür Bakırcı, *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*, Ankara 1981, I, 342-345; a.m.f., "Anadolu'da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", *VD*, sy. 9 (1971), s. 340; Yaşar Anılır, *Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri*, Akşehir 1985, s. 8; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 249-251; M. Yusufoglu, "Akşehir Tarihine Bir Bakış", *Anıt Dergisi*, sy. 4, Konya 1949.

ABDÜSSELÂM ULUÇAM